

EEN (CONSERVATIEF) TEGENVOORSTEL

P. Van Orshoven*

1. NADELIGE EFFECTEN VAN "HET ALTERNATIEF MODEL"

In de bijdrage van een "disputant" mag worden gewezen - waarbij de details zoveel mogelijk worden vermeden - op enkele nadelige, minstens ongelukkige effecten van het alternatief model.

1.1. "A force de sagesse, on peut être blâmable": met het badwater van het huidige curriculum wordt ongetwijfeld (een beetje van) het kind weggegooid.

1.2. Het "verbreden" van de eigenlijke juridische opleiding - het spreiden van de basisvakken over méér dan twee jaar, met inbegrip van de tweede kandidatuur - moet noodzakelijk leiden tot een "versmalling" van de algemene, menswetenschappelijke vorming en de "pre-juridische" opleiding, ook wanneer zij niet meer "achter elkaar" maar "naast elkaar" worden georganiseerd (cfr. de "wet van de belendende percelen").

1.3. Het spreiden van de juridische opleiding sensu stricto over meer jaren, zonder te besnoeien op de algemene, menswetenschappelijke vorming en de pre-juridische opleiding, verhoogt de studiedruk. Meer tijd voor stofoverdracht en -assimilatie betekent meestal meer stof, en niet noodzakelijk diepere of betere kennis. Meteen bemoeilijkt men het zo gewenste "beginselenonderwijs", aangezien gebrek aan tijd geen andere aanpak toestaat.

1.4. Het voorgaande wordt in de hand gewerkt door de splitsing van basisvakken, aangezien de ervaring leert dat een toename van het aantal vakken eveneens "meer stof" oplevert.

Dit wordt trouwens expliciet toegegeven door de auteur van het alternatief model, bijvoorbeeld met betrekking tot de opsplitsing van "staatsrecht" in twee gedeelten. Zo ook de opsplitsing van "fiscaal recht", wat moet toestaan ook andere dan de inkomstenbelastingen te behandelen. Waarom kunnen niet alle belastingen, minstens de "beginselen" van het fiscaal recht, in één vak worden behandeld? Of waarom moeten zonnodig alle belastingen (exhaustief) worden behandeld? Niets lijkt zoveel op een belasting als een andere belasting...

* Docent K.U.Leuven

De kwantitatieve uitbreiding van het recht is een ongelukkig argument. Men kan immers niet blijven knabbelen aan de niet-positieve rechtsvakken of de "pre-juridische" vakken. Uiteindelijk zal om de tien jaar één jaar aan het curriculum moeten worden toegevoegd...

1.5. Semestriële examens, waarvan vooralsnog geen gewag wordt gemaakt, doch waarvoor het alternatief model bijzonder geschikt lijkt, zouden dit alles slechts verergeren, aangezien zij een (bijkomende) spreiding van de examens impliceren. Wie meer (details) kan kennen moet meer (details) kennen.... Of nog: meer tijd voor een examen vergemakkelijkt weliswaar het geheugenwerk, doch draagt niet noodzakelijk bij tot inzicht, laat staan tot beklijving van de beginselen, wat in de loop van het academiejaar moet opgebouwd worden.

1.6. Het voorstel maakt het haast onmogelijk voor de "inwijkelingen" van de eerste licentie om de schade in te halen: staatsrecht I (in feite het huidige "staatsrecht"), procedure I, verbintenissen, personen- en familierecht en rechtsvergelijking moeten worden opgehaald, bovendien in het jaar waarin staatsrecht II (in feite een nieuw vak), handels- en economisch recht I en II (!), zakenrecht, bijzondere overeenkomsten, arbeidsrecht, strafrecht en administratief recht moeten worden afgewerkt. Voor hen wordt de eerste licentie zwaarder dan zij ooit is geweest, en gaat het voordeel van het onderwijs "in twee beurten" verloren. "Met enige goede wil" vrijstelling verlenen van rechtsvergelijking, beginselen van procesrecht en staatsrecht, de drie vakken waarvan tevoren gezegd wordt dat hun "gecoördineerde concentratie (...) moet toelaten de bronnen goed gekend te maken", en waarvan het laatste in feite het wettelijk plichtvak is?

De wetgever had ongetwijfeld goede redenen om de grens tussen de kandidaturen en de licenties niet op te geven. Bezorgdheid voor "interuniversitaire intercompatibiliteit" en de vrees voor de "druk van de belendende percelen" (hier tussen de kandidaats- en de licentiaatsopleiding) waren daaraan wellicht niet vreemd.

1.7. Het risico op "dubbel gebruik" of herhaling in de letterlijke zin, ook in hetzelfde jaar, is niet denkbeeldig. Zo zouden in de tweede kandidatuur personen- en verbintenissenrecht achtereenvolgens in Romeins recht en als basisvakken aan bod komen.

1.8. Ook de opsplitsing van de basisvakken zelf garandeert niet noodzakelijk een verdieping, al lijkt dit voor sommige wel de bedoeling te zijn. Veel zal afhangen van de interpretatie die de betrokkenen daaraan geven, tenzij hun geen vrijheid meer gelaten wordt. Moet dan niet in een "oog van Moskou" worden voorzien? Hoe?

Wanneer echter "Staatsrecht" opgesplitst wordt in twee vakken, maar het eerste is het huidige "Staatsrecht", en het tweede is een nieuw vak "Europese instellingen", dan splitst men inhoudelijk niet, verdiept men nog minder, laat staan dat men "beginselenonderwijs" in de hand werkt. Alleen wordt een vak aan het curriculum toegevoegd, en speelt men met woorden om een ander vak integraal van de eerste licentie naar de tweede kandidatuur over te hevelen zonder dat dit uit de collegeroosters blijkt.

1.9. In het voorstel wordt terecht gepoogd te vermijden dat de spreiding van de basisvakken over meer dan twee jaar niets méér zou betekenen dan "meer tijd om hetzelfde te doen", door ook keuzevakken (thans in derde licentie) te laten "afzakken" en door sommige algemeen vormende en "pre-juridische" vakken (thans in de tweede kandidatuur) te laten "opklimmen".

Voor zover de pre-juridische en keuzevakken aan de druk van de (opgeblazen) basisvakken zullen kunnen weerstaan (cfr. hoger) worden alleszins en onvermijdelijk "volgordeproblemen" veroorzaakt. Niet alleen zullen de eerder gedoeerde basisvakken niet meer kunnen profiteren van de achteruit geschoven "pre-juridische" vakken (bijvoorbeeld bedrijfseconomie), maar vooral zullen de keuzevakken niet langer of minder kunnen steunen op de per hypothese ongedoeerde basisvakken, die pas later of in hetzelfde jaar aan bod komen. Zorgvuldige hergroepering kan hiervoor geen oplossing bieden, omdat alle (grondige en vergelijkende) keuzevakken moeten kunnen steunen op alle basisvakken. Elke rechtstak is immers interdisciplinair.

1.10. Meer in het bijzonder belet het onderbrengen van basisvakken in de derde licentie de organisatie van precies dàarop voortbouwende grondige en vergelijkende vakken¹, tenzij in een twee-semesterstelsel, doch dan wordt een examen na het eerste semester onvermijdelijk, en bemoeilijkt men een verblijf in den vreemde gedurende het eerste semester van het laatste jaar, waarin immers plichtvakken worden gedoeverd.

Weliswaar zullen de studenten er zèlf kunnen voor zorgen, dank zij het keuzesysteem en de "globalisering" van het vierde en het vijfde jaar, doch op voorwaarde dat zij hun plannen op tijd opstellen en er "geen kink in de kabel" komt, dat alle basisvakken uiterlijk in het voorlaatste jaar verwerkt werden ("anticiperen", want voor "goedmaken" is het in het laatste jaar te laat), maar dan verandert er de facto niets...

1.11. Specialisatie die op de spits wordt gedreven met "afstudeerrichtingen", zelfs al wordt zij als "exemplarisch" bestempeld, lijkt riskant, omdat

(1) Die niet noodzakelijk aansluiten bij de inhoud van de basisvakken die in het buitenland kunnen worden gevolgd.

dit tot een "self-fulfilling prophecy" kan verworden, en de mogelijkheden van de afgestudeerden beperkt.²

Echte specialisatie wordt trouwens pas in het beroepsleven ontwikkeld, aan de hand van daàr ontdekte behoeften, en wordt slechts ten volle waargemaakt door goede generalisten. De huidige "specialisatie" van de derde licentie is terecht een bijzonder waardevolle oefening in verdieping, die achteraf voor alle rechtsdomeinen in de praktijk kan worden gebracht. Reden te meer om ze niet in verdrukking te brengen naast of tussen basisvakken, waarop zij trouwens moet kunnen steunen.

1.12. Toch twee details. Waarom moet de inleiding tot het recht (nieuw vak in de eerste kandidatuur) zonodig beperkt worden tot het burgerlijk recht? Waarom moet de niet onterechte vermindering van het aantal contacturen dat besteed wordt aan sommige vakken van hogerhand worden opgelegd, terwijl zij voor andere vakken wordt overgelaten aan de bereidheid van de docenten om "uren prijs te geven"?

2. TERUG NAAR HET VERLEDEN (OF HET HEDEN)

De kwaliteit van het onderwijs wordt kennelijk gedetermineerd door een samenspel van drie factoren: vooreerst de studenten³, vervolgens de docenten⁴, tenslotte de onderwijsinfrastructuur, die de "kruisbestuiving" van de eerste twee moet mogelijk maken. Een ketting is niet sterker dan haar zwakste schakel: voor een goed concert zijn een goede pianist, een goede piano en een goed publiek nodig. Er moet dan ook in de eerste plaats worden nagegaan wie van de drie precies "vermoeid" is geraakt. Vervolgens moet beseft worden dat een hervorming van het curriculum, waarmee men alleen aan de derde factor sleutelt, niet alleenzalmakend kan zijn.

Het curriculum is immers niets meer dan de oplossing van een allocatieprobleem, d.i. het aanwenden van schaarse middelen om oneindige behoeften te bevredigen: welke vakken, welke inhoud, welke werkvormen, in welke volgorde en met hoeveel energie?

Het ligt voor de hand dat onze voorgangers daarover eveneens hebben nagedacht. Aangezien elke hervorming noodlottig terugkomt op de vorige, komt het er op aan het kind niet met het badwater weg te gooien, en te

(2) Waarom mogen geen conclusies worden getrokken uit het vermoeden dat het succes van de rechtsopleiding op de arbeidsmarkt mede te danken is aan de afwezigheid van een uitgesproken "professionele vorming", ook niet wanneer dit vermoeden verifieerbaar zou zijn?

(3) Voorkennis (intellectuele of denkcapaciteiten), intentie (motivatie en studiekeuzeovertuiging) en inzet (cfr. rapport-De Neve).

(4) "Organiseren", "dirigeren", "stimuleren", "valideren" en "converseren" (cfr. rapport-De Neve).

verbeteren veeleer dan te vervangen, tenzij verbetering onmogelijk zou zijn, wat vooralsnog niet is aangetoond.

Op gevaar te worden tegengesproken lijkt het huidige curriculum tegelijk (chrono)logisch en systematisch te zijn opgebouwd. Achtereenvolgens komen aan bod :

2.1. Een brede *algemene, menswetenschappelijke vorming* (filosofie, politieke, sociale en cultuurgeschiedenis, sociologie, psychologie, algemene economie, talen..., (grotendeels) ondergebracht in de eerste kandidatuur omdat zij noodzakelijk aan alles moet voorafgaan. Vanzelfsprekend biedt elke universitaire discipline, ook positief recht, stof voor algemene of intellectuele vorming, op voorwaarde dat men ze laat aansluiten bij of situeert in haar maatschappelijk en intellectueel kader. Daarin onderscheidt de universiteit zich nu eenmaal van de vakschool, en precies daarom moet de rechtsopleiding kunnen steunen op (inleidingen tot) andere (mens)wetenschappen.

2.2. Een "*pre-juridische*" opleiding (rechtsgeschiedenis, rechtstaal, bedrijfs-economie, inleiding tot het recht, d.i. romeins recht, bronnen van het recht, beginselen van het recht...), (grotendeels) in de tweede kandidatuur, omdat zij moet kunnen steunen op de algemeen-menswetenschappelijke inleidingen en een *conditio sine qua non* is voor de eigenlijke rechtsopleiding.

2.3. De wettelijke en andere "*basisvakken*" (grondige kennis van de beginselen van elke rechtstak) in de eerste en tweede licentie, omdat zij aan de verdiepings-, vergelijkende en reflectievakken (van het laatste jaar) moeten voorafgaan, in een onderlinge volgorde die bovendien toestaat dat ook de basisvakken zoveel mogelijk van elkaar profiteren (administratief recht volgt op staatsrecht, procesrecht volgt op materieel recht, familiaal vermogensrecht volgt op familierecht, alles volgt op verbintenissenrecht en staatsrecht enz....).

2.4. *Seminaries en werkcolleges*, d.i. "onderwijs in kleine groepen" (juridische oefeningen, probleemanalyse en synthese, uitwerken van oplossingen, juridisch schrijven enz...), met betrekking tot enkele, maar verschillende rechtstakken, worden georganiseerd naast de basisvakken waarop zij betrekking hebben.

2.5. Uitdieping van (enkele) basisvakken in *grondige studies* ("capita selecta") en *rechtsvergelijkende vakken*, in de derde licentie, gezien de vereiste voorkennis die in de basisvakken moet worden opgedaan.

2.6. *Reflectievak(ken) en rechtstheorie* (het sluiten van de cirkel) in de derde licentie, gezien de vereiste voorkennis : men kan niet nadenken over recht zonder recht te kennen.

Dit curriculum biedt ongetwijfeld een behoorlijke infrastructuur voor een zorgvuldig gedoseerde interactie van kennisoverdracht en zelfwerkzaamheid. Het zou jammer zijn het te verknoeien omwille van een (eventueel) gebrekkige toepassing ervan : schiet niet op de piano wanneer de pianist niet deugt en/of het publiek inslaapt.

3. EEN (CONSEVATIEF) TEGENVOORSTEL

Uiteraard is het bestaande curriculum vatbaar voor verfijning. Zo kan worden opgemerkt dat de seminaries en de werkcolleges niet op hun juiste plaats zijn terug te vinden. Inderdaad, gezien de vereiste voorkennis moeten zij niet *naast* maar *na* de basisvakken waarop zij betrekking hebben worden ondergebracht. Daarvoor is een twee-semesterstelsel overbodig : het volstaat alle seminaries en werkcolleges één jaar door te schuiven, wat een bijzonder eenvoudige ingreep is.

3.1. Voordelen :

3.1.1. Aan de (goede) principes van het huidige curriculum wordt niet geraakt.

3.1.2. Onderwijs in twee beurten of "cyclisch" onderwijs zonder te overdrijven : werkcolleges en seminaries kunnen beter bijdragen tot inoefening van en reflectie over, meteen tot diepgang van per hypothese reeds geassimileerde stof. De relevantie van de stof wordt in herinnering gebracht en alleszins in de verf gezet, de beklijving ervan - door noodzakelijke heropfrissing, omwille van haar concrete relevantie - in de hand gewerkt. Alleszins zal de stof van het vorige jaar beter beklijven omdat diepgaande studie ("werken") positief wordt gesanctioneerd, louter memoriseren op korte termijn ("blokken") wordt minder nuttig.

3.1.3. Werkcolleges en seminaries kunnen steunen op reeds geassimileerde stof en derhalve grondiger en efficiënter worden georganiseerd. Meer aandacht kan worden besteed aan de eigenlijke functie van de speciale werkvorm, die minder gemakkelijk van hun doel kunnen worden afgewend, zoals thans gebeurt⁵.

3.1.4. De kandidaturen kunnen hun eigen rol blijven vervullen, zonder in de verdrukking te komen ; een polyvalente eerste kandidatuur blijft mogelijk.

(5) Zie de resultaten van de studentenenquête : bijkomende kennisoverdracht i.p.v. toepassing en ontwikkeling van verworven kennis, vooral nuttig voor het examen over het basisvak, te veel maar inefficiënt voorbereidend werk bij gebrek aan voorkennis, tijdverlies wegens het noodzakelijk bijbrengen van die voorkennis in het seminarie of het werkcollege zelf enz...

3.1.5. Elders vòòr-opgeleide studenten komen niet in de kou te staan.

3.1.6. Werkcolleges "bronnen van het recht", met inbegrip van de juridische informatica, kunnen in de eerste licentie grondiger en ook voor de "inwijkelingen" worden georganiseerd, wat bijdraagt tot een betere bronnenkennis van iedereen.

3.1.7. De eerste licentie wordt ontlast, de derde licentie wordt aangevuld (omwille van het Erasmus-programma in een twee-semesterstelsel, maar zonder semestriële examens).

3.2. Nadelen :

3.2.1. Alléén de piano wordt aangepakt, niet de pianist, noch het publiek. Doch dit is de noodzakelijke beperking van elke loutere curriculumhervorming.

Toch kunnen daar nog andere kwalen worden behandeld, zij het onrechtstreeks, door de infrastructuur weg te nemen die ze mogelijk heeft gemaakt of daar minstens toe bijdraagt. Zo is de overconcentratie van de juridische basisvakken op twee jaar - "rechtsindigestie" - pas een probleem geworden toen men de stof liet exploderen, wat in de hand werd gewerkt door de spreiding van de examens en het systematisch uitvinden - in feite afscheiden - van nieuwe vakken.

Suggesties ? Een vermindering van het aantal uren hoorcollege en/of hergroepering (fusie) van vakken zal het juridisch beginselenonderwijs (bos) ongetwijfeld in de hand werken, omdat het een uitputtende behandeling van de stof - encyclopedie van rechtsregels (bomen) - onmogelijk maakt, en de docenten aanzet tot kritische zin en zelfdiscipline bij de afbakening van de materie, zonder dat een of andere vierschaar op hun vingers moet kijken. Ook nog, het streng hanteren van een kwaliteitsnorm : wie niet slaagt moet zakken.

3.2.2. Het voorstel is wellicht nogal banaal en per definitie conservatief...